

К.С. ПОШЕНОВА, магістрант, НТУ «ХП»

В.О. МАТРОСОВА, канд.екон.наук, доц., НТУ «ХП»

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто методичні аспекти щодо управління розвитком нематеріальних активів. Зосереджено увагу на етапах управління розвитком нематеріальних активів: формування цілей розвитку; оцінювання вартості та структури нематеріальних активів, розроблення стратегії розвитку, розроблення та реалізація комплексу заходів щодо розвитку нематеріальних активів, контроль та коригування стратегії. Розроблені напрями забезпечення розвитку за видами нематеріальних активів підприємства.

Рассмотрены методические аспекты относительно управления развитием нематериальных активов. Сосредоточено внимание на этапах управления развитием нематериальных активов: формирование целей развития; оценивание стоимости и структуры нематериальных активов, разрабатывания стратегии развития, разрабатывания и реализация комплекса мероприятий относительно развития нематериальных активов, контроль и корректировка стратегии. Разработаны направления обеспечения развития за видами нематериальных активов предприятия.

The process of management development of immaterial assets is examined. An algorithm is offered of management of immaterial assets of, which includes the followings stages: forming of aims of development; evaluation of cost and structure of immaterial assets, development of strategy of development, development and realization of complex of measures on development of immaterial assets, control and correction of strategy. Development directions of providing of development of immaterial assets of enterprise after the types of intellectual capital.

Ключові слова: нематеріальні активи, інтелектуальний капітал, процес управління, машинобудівне підприємство.

Вступ. Розвиток ринкових відносин неможливий без подальшого розвитку творчої, інтелектуальної праці, використання новітніх технологій. Тому останнім часом в майні суб'єктів господарювання будь-якої організаційної форми і форми власності неухильно підвищується значення нематеріальних активів, а в суспільстві все частіше чути вислови "інтелектуальна власність", "інтелектуальний капітал", "комерціалізація інтелектуальної власності" тощо.

Для успішного розвитку підприємствам необхідно навчитись управляти інтелектуальним капіталом для підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності. Управління нематеріальними активами доволі складний процес, оскільки необхідно вміти оцінити їх, структурувати, розробити стратегії їх розвитку тощо. Проблема полягає в тому, що немає єдиних рекомендацій чи підходів, які б допомогли підприємствам управляти розвитком нематеріальних активів для підвищення ефективності діяльності, випуску конкурентоспроможної продукції, завоювання нових ринків, створення нових брендів тощо.

Постановка цілей. Метою статті є розроблення методичних підходів щодо розвитку нематеріальних активів, що включатиме управління розвитком нематеріальних активів та напрями їх забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми управління розвитком нематеріальних активів на підприємстві в сучасних умовах господарювання є доволі актуальними. Цією проблемою цікавляться як провідні науковці, так і практики – керівники підприємств. Проблематику управління нематеріальними активами розглянуто у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як, Е. Брукінг, Н. Бонтіс, М. Браницькі, Л. Лукичева, А. Ліманські, О. Малинка, М. Мелоун, О. Мних, К. Свейбі, А. Устинко, А. Чухно та ін.

Виклад основного матеріалу. Один із перших засновників течії інтелектуального капіталу Е. Брукінг вважає, що управління інтелектуальним капіталом – це певний алгоритм, що включає: ідентифікацію інтелектуального капіталу; розробку політики щодо інтелектуального капіталу; аудит інтелектуального капіталу; документальне оформлення ІК та занесення його в базу знань; захист інтелектуального капіталу; примноження та оновлення інтелектуального капіталу; розповсюдження інтелектуального капіталу [1, с. 195–216].

Процес управління інтелектуальним капіталом, який описано у праці А. Ліманські, передбачає здійснення таких дій: формулювання ринкової стратегії підприємства; ідентифікація та вимірювання інтелектуального капіталу організації; оцінювання складових елементів інтелектуального капіталу з точки зору реалізації загальної стратегії підприємства; розробка методів створення, залучення, трансферу, нагромадження, а також повного використання наявних та бажаних засобів інтелектуального капіталу; створення умов для впровадження прийнятих методів використання інтелектуального капіталу; впровадження визнаних відповідними методів використання інтелектуального капіталу [2, с. 13–14].

Формування комплексу заходів щодо розвитку нематеріальних активів сприяє підвищенню конкурентоспроможності як продукції, так і підприємства, загалом. На основі ефективного використання нематеріальних активів машинобудівного підприємства можна сформувати цілий комплекс конкурентних переваг: у маркетингу, у логістиці, у науково-дослідницькій діяльності, у інформаційній сфері тощо. На думку Л.В. Балабанової [3, с. 85] конкурентна перевага – це не що інше, як ексклюзивна цінність, якою володіє підприємство, що забезпечує йому першість серед конкурентів. Основою конкурентних переваг є унікальні конкурентні активи підприємства або особлива компетентність у сферах діяльності, важливих для бізнесу. Відповідно відомий бренд, хороша репутація, компетентний науково-дослідний персонал – це ті активи, які потребують великих капіталовкладень, значних затрат часу та ефективного менеджменту, який би зумів трансформувати ці всі ресурси та можливості в переваги.

Підприємства, що у своїй діяльності орієнтуються на ринок, неминуче приходять до розробки стратегії управління активами на основі пріоритету нематеріальних активів, які найрадикальніше оновлюють бізнес. Якщо підприємство прагне збільшити прибутки, то для цього необхідно диверсифікувати управління

активами, активізувати нарощування й ефективність використання фактора нематеріальних активів. Управління нематеріальними активами – це процес ухвалення рішень зі створення та введення нематеріальних активів в комерційний оборот в умовах ринкової конкуренції з метою отримання максимального прибутку. Стратегія управління підприємством на основі використання нематеріальних активів є конкретним механізмом збільшення обсягів реалізації продукції та розширення ринків збуту продукції [4, с. 133–134].

Проблема управління розвитком нематеріальних активів є настільки актуальна, що нею цікавляться провідні вітчизняні топ-менеджери. Так, на думку В. Панкова, підприємство стабільно розвиватиметься лише в умовах постійних змін і динамізму піднесення до нового рівня, яке має відбуватися в усіх напрямках – у розвитку інжинірингу, виробництві, економічних системах, матеріально-технічному постачанні, фінансовій діяльності, підвищенні інтелектуального потенціалу підприємства. Типовими ознаками змін у розвитку підприємств повинні бути: формування принципово нових можливостей створення наукомісткої, високоякісної, з унікальними споживчими властивостями техніки майбутнього для світового індустріального ринку; високий ступінь гнучкості й адаптивності підприємства до динамічних змін зовнішнього середовища і кон'юнктури ринку; зміцнення і розвиток взаємовигідного довгострокового співробітництва із замовниками, постачальниками та іншими партнерами; високий імідж і бездоганна репутація підприємства у сфері світового бізнесу [5, с. 6].

Для пошуку споживачів, а також налагодження з ними партнерських стосунків, необхідно, завойовувати репутацію на світовому ринку, створювати власний імідж, управляти процесом підвищення вартості підприємства тощо. Потрібно створювати власний інжиніринг з метою виготовлення наукомісткої та високотехнологічної продукції; нарощувати технічний та інтелектуальний потенціал підприємства; використовувати сучасні інформаційні технології у бізнес-процесах, підвищувати рівня професіоналізму та компетентності [5, с. 7].

Для підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності, створення конкурентоспроможної та якісної продукції, завоювання нових ринків та формування відомого бренду, необхідно розробити рекомендації до управління розвитком нематеріальними активами. Власне управління розвитком нематеріальними активами ми розглядаємо як безперервний процес, що має циклічний характер. Процес управління нематеріальними активами повинен відповідати корпоративним цілям загальної стратегії розвитку підприємства.

Управління розвитком нематеріальних активів на підприємстві передбачає такі етапи:

1) формування цілей розвитку нематеріальних активів – на цьому етапі необхідно визначити такі цілі розвитку складових інтелектуального капіталу, які підпорядковувалися загальним (корпоративним) цілям та не суперечили стратегії розвитку підприємства;

2) оцінка вартості та структури нематеріальних активів – необхідно оцінити структуру портфеля нематеріальних активів (які види нематеріальних активів є у наявності), їх вартість (визначення фінансового еквіваленту нематеріальних активів), згрупувати за змістом та прорангувати за ступенем важливості;

3) розроблення стратегії розвитку нематеріальних активів, яка передбачатиме формування напрямів їх розвитку на підприємстві. Для реалізації етапів 2 і 3 необхідно використати матрицю «нематеріальні активи –інноваційна активність», яка базується на двох ознаках: рівень використання нематеріальних активів на підприємстві та рівень інноваційної активності підприємства. Дана матриця дозволяє визначити стан підприємства та сформувані в подальшому комплекс заходів для розвитку нематеріальних активів [6, с. 101–117];

4) розроблення комплексу заходів щодо забезпечення розвитку нематеріальних активів – передбачає заходи які забезпечать розвиток за видами нематеріальних активів (ринкові активи – маркетингове забезпечення; людські активи – кадрове забезпечення; інфраструктурні активи - інформаційне забезпечення);

5) реалізація комплексу заходів – введення у «життя» комплексу заходів за напрямами забезпечення розвитку нематеріальних активів;

6) контролювання та корегування стратегії розвитку нематеріальних активів – найвідповідальніший етап, який передбачає нагляд за реалізацією стратегії, і у разі «збоїв», коригування попередніх етапів.

Управління розвитком нематеріальних активів має циклічний характер, оскільки досягнення поставлених цілей потребує розроблення нових пріоритетних орієнтирів, до яких прямуватиме підприємство.

Розроблення комплексу заходів щодо забезпечення розвитку нематеріальних активів, як один із етапів управління розвитком нематеріальних активів, передбачає розроблення напрямів для забезпечення функціонування ринкових, людських та інфраструктурних активів, об'єктів інтелектуальної власності.

Формування комплексу заходів щодо забезпечення розвитку нематеріальних активів передбачає розроблення певних управлінських рішень для кожної із складових нематеріальних активів (об'єктів інтелектуальної власності, ринкових активів, людських та інфраструктурних активів). В нашому дослідженні увага акцентується більшою мірою на ринкових, людських та інфраструктурних активах. На нашу думку, такі активи як патенти, ліцензії, авторське право тощо, може придбати підприємство або створити власними силами за рахунок вкладення коштів за доволі короткий термін. Проте таким активам, як людські, потрібно приділяти значно більше уваги та часу, вкладати значні кошти, застосовувати успішний менеджмент, але не завжди витрачені зусилля та старання дають бажаний результат. За ступенем важливості та складності формування складових нематеріальних активів машинобудівного підприємства нами проранговані види нематеріальних активів за пріоритетом:

- 1) людські активи;
- 2) ринкові активи;
- 3) інфраструктурні активи;
- 4) нематеріальні активи у вигляді інтелектуальної власності.

Таблиця – Управління розвитком нематеріальними активами на підприємстві

Корпоративні цілі розвитку підприємства	
Етап 1. Формування цілей розвитку нематеріальних активів	Формування цілей розвитку нематеріальних активів, що підпорядковуються корпоративним цілям підприємства
Етап 2. Оцінки вартості та структури нематеріальних активів	Оцінювання структури портфеля нематеріальних активів та їх вартості, групування за змістом та ступенем важливості у формуванні інноваційного потенціалу
Етап 3. Розроблення стратегії розвитку нематеріальних активів	Розроблення стратегії, яка передбачатиме напрями розвитку нематеріальних активів на підприємстві
Етап 4. Розроблення комплексу заходів щодо забезпечення розвитку нематеріальних активів	Формування комплексу заходів щодо забезпечення розвитку за видами нематеріальних активів: маркетингове, кадрове та інформаційне забезпечення
Етап 5. Реалізація комплексу заходів	Реалізація комплексу заходів щодо розвитку нематеріальних активів за напрямками забезпечення
Етап 6. Контролювання та корегування стратегії розвитку нематеріальних активів	Контроль за реалізацією стратегії розвитку нематеріальних активів та коригування цілей підприємства

Комплекс заходів щодо розвитку нематеріальних активів передбачає: маркетингове забезпечення, що впливатиме на ринкові активи; кадрове забезпечення – людські активи та інформаційне забезпечення – інфраструктурні активи.

Розглянемо детальніше кожен із напрямів забезпечення:

1) маркетингове забезпечення розвитку буде спрямоване на розвиток ринкових активів та передбачатиме впровадження системи маркетингової підтримки: рекламна діяльність, участь у конференціях та ярмарках, процес ціноутворення, створення іміджу підприємства, налагодження взаємовідносин із споживачами, постачальниками, державними органами влади, контактними аудиторіями. Підтримання ділова репутація та позитивного іміджу, просування торгової марки та розвиток відомого бренду, що дозволяє розвивати клієнтський ресурс. Результат: відома торгова марка, бренд, імідж та репутація, кращий контингент споживачів, взаємовідносини з контрагентами ринку, інтеграція з постачальниками, створення дочірніх підприємств тощо.

2) кадрове забезпечення, що відповідатиме за розвиток людських активів, передбачатиме впровадження системи матеріального та морального стимулювання, процесів навчання та самонавчання, стажування працівників шляхом обміну між підприємствами, інвестування коштів у персонал. Як результат: інтелектуальний актив організації, інтелектуальні здібності, досвід та компетенція працівників, володіння знаннями, та здатність генерувати ідеї.

3) для розвитку інфраструктурних активів пропонується інформаційне забезпечення: формування системи інформаційного забезпечення між організацією та зовнішнім середовищем, впровадження різноманітних інформаційних та логістичних систем. У результаті: оновлені інформаційні технології та системи, бази даних та знань, тощо.

4) для наукового вкладу пропонуємо патентування та ліцензування – це проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у сфері створення інноваційної продукції. Результатом будуть патенти, ліцензії, авторські

права, свідоцтва, ноу-хау, котрі можна використовувати самостійно, або продати право на використання іншому підприємству.

Отже, розроблення методичних підходи щодо управління розвитком нематеріальних активів на підприємстві передбачатиме послідовну реалізацію таких етапів: формування цілей розвитку нематеріальних активів, оцінка їх вартості та структури, розроблення стратегії розвитку нематеріальних активів, розроблення комплексу заходів щодо забезпечення розвитку та реалізація цього комплексу, контроль та коригування за стратегією розвитку нематеріальних активів. Як один із етапів управління розвитком нематеріальних активів розроблено комплекс напрямів забезпечення: маркетингове, кадрове та інформаційне. Ефективне проведення запропонованих заходів дозволить підприємству акумулювати інтелектуальний капітал та підвищити свою ринкову вартість.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нематеріальні активи мають важливе значення на сучасному етапі розвитку підприємств. Розроблені методичні підходи дають змогу менеджерам підприємств вибрати успішну стратегію управління розвитком нематеріальними активами. Застосування на практиці підходів до управління розвитком нематеріальних активів дозволить підприємствам генерувати та акумулювати інтелектуальний капітал, підвищувати ринкову вартість активів, покращувати якість продукції та її конкурентоспроможність, завойовувати нові ринки збуту, покращити ділову репутацію, просувати нові торгові марки та закріпити на ринку успішний бренд. Розроблені напрями забезпечення розвитку інтелектуального капіталу за групами дозволяють комплексно та системно розглянути проблеми формування портфелю нематеріальних активів на підприємстві.

Під час дослідження управління розвитку нематеріальних активів постає питання реалізації на практиці певних етапів цього процесу. Необхідно розробити систему оцінювання всієї сукупності нематеріальних активів підприємства, дослідити структуру інтелектуального капіталу, оцінити його вартість за видами: ринкові активи, людські активи, інфраструктурні активи та об'єкти інтелектуальної власності. Це завдання потребує комплексного підходу, що передбачатиме розроблення системи індикаторів для оцінки кожної із груп нематеріальних активів. Зосереджено увагу буде також на розробленні методів, які б дали змогу вибрати успішну стратегію розвитку нематеріальних активів.

Список літератури: 1. Брукінг Э. Интеллектуальный капитал / Пер. з англ. Под. Ред. Л.Н. Ковалик – СПб, Питер, 2001. – 288 с.: ил. – (Серия "Теория та практика менеджмента"). 2. А. Ліманські. Проблеми управління інтелектуальним капіталом підприємства // вісник Хмельницького національного університету 2009, № 5, Т. 3, с. 256-261. 3. Балабанова Л.В. Маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: стратегічний підхід: Монографія. – Донецьк: ДонДУЕТ ім. М.Тугана-Барановського, 2006. – 294с. 4. Мельничук Л.Ю. Основні принципи та методики побудови стратегії управління нематеріальними активами. 5. Панков В. Інноваційний менеджмент великого акціонерного товариства / В. Панков // Економіка України // № 12 (493), 2002, – с. 4-11. 6. Мірошник Р.О. Методика позиціонування машинобудівних підприємств у матриці «нематеріальні активи-інноваційна активність» / Мірошник Р.О., Сорочак О.З. // Збірник наукових праць «Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики» – Харків: Видавництво Національного аерокосмічного університету ім. М.Є.Жуковського «Харківський авіаційний інститут». – 2010. – № 3(10). – с. 101-117.

Поступила в редакцію 08.04.2012р.